

Karl-Erik Frandsen: Amager-litteratur

– en oversigt

Den lille, flade og stedvis endnu grønne ø syd for København har en rig historie og folkelige traditioner og mange velbevarede bygninger, men litteraturen herom har længe været meget fattig. Det sidste årtis genfødte interesse for den lokale historie har dog også her båret nogle bemærkelsesværdige frugter af mere end blot lokal interesse, der fortjener at blive kendt af en bredere læserkreds.

I årene 1907–14 udkom tidligere postekspeditør og telegrafbestyrer senere redaktør Chr. Nicolaisens monumentale værk om Amagers Historie.¹ Forfatteren havde i årenes løb samlet et meget stort materiale om Amager, og alle disse oplysninger blev da trykt dels som kildebilag og dels i en tekst, der egentlig først og fremmest er en materialsamling af stort og småt fra Amagers historie uden nogen særlig tydelig ledetråd og uden anden dokumentation end de aftrykte kilder. Selv om værket på mange punkter må siges at være ganske forældet (det gælder specielt afsnittene om oldtiden, middelalderen og 1700-årene), så rummer det dog et så stort især kulturhistorisk materiale, at det var helt berettiget, at det i 1981 blev udgivet som reprotryk og forsynet med et nyttigt navneregister. Chr. Nicolaisens arbejde havde dog den negative effekt, at det ligesom blokerede for andre fremstillinger, således at der faktisk ikke senere er kommet større behandlinger af Amagers historie.

Amager er især siden 2. verdenskrig blevet stærkt urbaniseret og lufthavnens voldsomme udvidelser er gået hårdt ud over de gamle landsbyer Maglebylille (der helt er forsvundet), Tømmerup og Ullerup. Det var derfor i den 11. time, at der i midten af 1970-erne blev

taget initiativ til at oprette lokalhistoriske arkiver i Tårnby og Dragør kommuner. Allerede nu kan det klart ses, at disse arkiver har været en succes, eftersom det er lykkedes at rede betydelige private samlinger af stor interesse fra tilintetgørelse eller spredning, ligesom kommunerne har været meget positive til at støtte mange af de i det følgende omtalte publikationer.

Amagers oldtid var et af hullerne i Chr. Nicolaisens værk, og det er meget lykkeligt, at den tidligere lokalarkivar i Dragør, Svend Jans, har påtaget sig at fremstille emnet i en letlæst, lille bog.² På grund af ca. 4.000 års intensiv dyrkning af den frugtbare agerjord på øen, er der nu ikke bevaret de store og imponerende arkæologiske monumenter. Men fundene fra Carstensmindepladsen ud for Amagers østkyst (Kongemosekultur) og de tilsvarende fund fra Ertebølletiden er ganske omfattende, ligesom de mere end 20 påviste bronzealderhøje, hvoraf kun én er bevaret, idet lufthavnen har taget resten, taler et tydeligt sprog om øens tætte bebyggelse i bronzealderen.

Bogen er forsynet med nogle udmærkede kort, der viser øens udstrækning i de forskellige tidsaldrer og fundenes placering i forhold til de skiftende kystlinier. Mange billeder og gode instruktive tegninger, udført af Ole Bjørn, hæver bogen op over mange andre i genren.

Den næste bog, der skal omtales, handler om de første årtier af dette århundrede, en periode der for mange unge er ligeså fjern og eksotisk som bronzealderen.

I forbindelse med det internationale børneår 1979 opfordrede Tårnby Lokalhistoriske Samling ældre medborgere til at nedskrive eller indtale beretninger om deres barndom på Amager. Reaktionen var meget positiv, og af de 45 modtagne beretninger har man valgt at udgive de 7.³ Beretningerne er tydeligt udvalgt med henblik på at opnå en alsidig dæk-

-
1. Chr. Nicolaisen: Amagers Historie. Bilagt med de vigtigste Breve og Aktstykker om Øens Forhold. Bd. I-III. 1907–14. Genudgivet af Dansk Historisk Håndbogsforlag 1981 i 2 bind.
 2. Svend Jans: Amagers Oldtid. Kbh. 1982. (Kun salg fra Tårnby Lokalhistoriske Samling og Dragør lokalhistoriske Arkiv).
 3. Amagerbørn år 1900 fortæller. Udgivet af Lokalhistorisk Samling, Tårnby Kommunebiblioteker 1981. Layout og tilrettelæggelse: Lasse Detlefsen, portrætfotos: Tore Lindecrantz. (Kun salg fra bibliotekerne i Tårnby kommune).

ning af emnet såvel socialt som geografisk, og dette er da også lykkedes i vid udstrækning. Der er meget lidt nostalgi i beretningerne, men tværtimod ofte stærkt realistiske holdninger til de gode, gamle dage. Særlig krads er således Paul Hansens erindringer om livet i Tårnby Villaby omkring 1910. Efter at faderen var død, måtte moderen ernære familien bl.a. ved at gå med aviser. Men disse aviser skulle først hentes i Farimagsgade og derefter uddeles i Sundby. Drengen måtte også med, men han fik dog lov til at sove i en opgang på Amagerbrogade, medens moderen hentede aviserne. At den landlige idyl måske ikke altid var dominerende, fremgår også af Paul Hansens skildring (s. 39): »Med Vestenvinden havde vi Stank fra Benmøllen i Taarnby, og med Østenvinden havde vi Stank fra Syrefabrikken kaldet Møgghuset, og hele Efteraaret havde vi Stank fra Bondens Marker. Kunstgødning var ikke opfundet dengang, saa Bønderne fik Gødning fra Natrenovationen i København. Der laa en Modtagestation for Latrin inde paa Kløvermarksvej, kaldet Lortemøllen, hvor Latrinen blev fortyndet og kørt ud til Kastrup Station«.

Det skal tilføjes, at redaktionen har haft held til at fremskaffe et fortræffeligt billedmateriale, der virkelig uddyber teksten. Det var derfor ikke så mærkeligt, at bogens 1. oplag blev revet væk på få dage, og at den har måttet genoptrykkes både i 2. og 3. oplag.

Om Dragør foreligger der dels en ret omfattende populær litteratur af bl.a. forfatteren Harry Kaae⁴ og dels to større videnskabelige afhandlinger. Den ene er resultatet af de interessante udgravninger, som Nationalmuseet har udført i Dragør under ledelse af museumsinspektør Niels-Knud Liebgott,⁵ og det andet er en omhyggelig registrering og beskrivelse af skipperbyens gamle huse, ligeledes udgivet af Nationalmuseet.⁶

Store Magleby er ved siden af Dragør den eneste af Amagers gamle byer, der er bevaret nogenlunde intakt. Om den gamle Hollænderbys historie er i de seneste år kommet en række bøger, der kort skal omtales.

Afdøde installatør Hermann R. Ribers bog om Hollænderbyens bomærker⁷ er naturligvis af mere speciel karakter. Udgangspunktet var bomærkerne i borgmesterkæden, som Herman Riber i bogen omhyggeligt identificerer og lokaliserer på de enkelte gårde og benytter så lejligheden til at give en fyldig redegørelse for hver gårds historie tilbage til 1700-årene og undertiden endnu længere tilbage. Det var et fantastisk stort materiale han havde indsamlet, så det er muligt for hver eneste gård at angive dens skiftende ejere og bygningshistorie, udskiftnings- og udflytningsforholdene og ejernes slægtskabsforhold, alt baseret på et omhyggeligt studium af kirkebøger, skifte- og brandtaxationsdokumenter m.v. På tilsvarende måde er Store Maglebys kirkes og præsternes historie beskrevet i en bog af Anna William Rasmussen.⁸

I 1971 fejrede man i Store Magleby 450-året for hollændernes komme til Amager, og i den anledning udgav kommunen en lille bog med titlen Noget om Hollænderbyen.⁹ Til trods for den uprætentiøse titel rummer bogen dog en række værdifulde afhandlinger om forskellige emner fra byens historie, bl.a. om dens specielle retsforhold, den store brand i 1809 og en interessant artikel om maleren Julius Exner og hans Amagerbilleder, smukt illustreret med en række farvebilleder.

Et af de mest vellykkede arbejder i denne forbindelse er dog Jan Dirchsens bog om Hollænderbyen og dens mennesker.¹⁰ Forfatteren (født 1904) er ejer af den velbevarede Hollændergård. Han leverer den til dato bedste og fyldigste beskrivelse af byens ældre historie baseret på litteraturen, medens han for

4. Harry Kaae: Byvandring i det gamle Dragør. 1958. Harry Kaae: Dragør, huse og mennesker. 1962.

5. Niels-Knud Liebgott: Stakhaven. Nationalmuseets skrifter, Arkæologisk-historisk række nr. 19. 1979.

6. Historiske Huse i Dragør. Udg. af Nationalmuseet, 1979.

7. Hermann Regner Riber: Hollænderbyens Bomærker. Store Maglebys gårde, deres indretning og ejerforhold. 1975.

8. Anna William Rasmussen: Hollænderbyen og Store Magleby Kirke. Kristelig Dagblads Forlag. 1968.

9. Noget om Hollænderbyen. Udg. af Store Magleby kommune. 1971. (Ikke i boghandelen).

10. Jan Dirksen: Hollænderbyen og dens mennesker. Nationalmuseets Forlag. 1982.

1800-årene har kunnet supplere denne med en række dagbøger, der stadig findes på gårdene og i lokalarkivet.

Det er dog nok skildringen af de forhold, som forfatteren selv har oplevet, der virker stærkest på læseren. Jan Dirchsen er en glimrende fortæller, der uhøjtideligt men grundigt beretter om livet på Amager især i årene op til 2. verdenskrig. Specielt levende er skildringerne af tilværelsen på Hollændergård, men man får også et udmærket billede af arbejdet (og fornøjelsen) ved at transportere kreaturer til Saltholm, om det brogede liv på Grøntorvet, om afhentningen af det udviste brænde i Hareskoven med efterfølgende hjertestyrkning i Søborghus kro o.s.v.

Det er ret sjældent, at en forfatter er så personligt engageret i sit emne som Jan Dirchsen og så samtidig forstår at give udtryk for sin begejstring på en så smittende måde. Arkitekt Povl Abrahamsen har tilrettelagt bogen, indsamlet og redigeret et helt igennem relevant billedstof, så der ikke blot er frembragt en smuk bog, men en bog hvor tekst og billeder supplerer hinanden.

Der skal dog lyde et hjertesuk i anledning af Jan Dirchsens bog. Det havde været meget enkelt at forsyne den med et moderne kort, hvor navnene på de i teksten beskrevne gårde var angivet. Så havde den været god til søndagsturen, også for de læsere der er så uheldige ikke at være født i Hollænderbyen.

Som det vil være fremgået af ovenstående, så har Amager i de seneste år fået mange værdifulde bidrag til belysning af øens historie. Men det kan ikke skjules, at savnet af en moderne, videnskabelig fremstilling af Amagers historie er meget presserende, idet den hidtidige litteratur næsten ikke behandler så væsentlige emner som øens økonomiske, sociale og bebyggelseshistoriske udvikling. Af undtagelser fra denne regel skal dog nævnes en lille bog om Tårnbys bebyggelse indtil midten af 1800-årene¹¹ samt en meget interessant og velskrevet bog af Erik Husted om det hidtil helt forsømte emne: Amagerbros historie før 1900. Bogen er samtidig et væsentligt bidrag til belysning af den tidlige industrialisering i Københavns forstæder.¹²

11. Karl-Erik Frandsen: Tårnby. Træk af bebyggelsens historie. 1975.

12. Erik Husted: Fra Limfabrik til Bankhus – nogle træk af Amagerbros historie. Udgivet af Amagerbanken 1978. (Et lille oplag er udsendt gennem boghandelen). Det må tilføjes, at med henblik på at udbrede det historiske kendskab til den del af Amager, der siden århundredskiftet har hørt til Københavns kommune, er der i foråret 1983 oprettet Sundbyernes Lokalhistoriske Selskab og Arkiv, adresse: Amagerbrogade 189, 2300 Kbh. S.